

речностей і конкретних історичних умов, особливих і конкретних причин. Характерна риса діалектики сукупних причин війни полягає у тому, що збільшення числа особливих причин при існуванні одного джерела зумовлює різноманіття дії причин конкретних, специфічних, що викликають до життя окремі війни. При переході від одного рівня чинників війни до іншого росте число причин, змінюються їх характер і зміст. Постійно діюче джерело воєн, ув'язнене в економіці і політиці антагоністичних формацій, породжує їх не коли завгодно, а тільки у відомих умовах, при певних обставинах. Особливі і конкретні, специфічні причини кожної окремої війни породжують її лише за необхідних умов.

Таким чином, народження кожної конкретної війни визначається дією причин трьох основних типів – загальних, закладених в економічних і політичних відносинах антагоністичних формацій як джерело воєн, особливих, ув'язнених в економічних і політичних суперечностях, властивих даному антагоністичному суспільству, і причин приватних, специфічних, які витікають з конкретної сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників в певних умовах. Прояв цих причин виражається в діяльності соціально–політичних сил, зацікавлених у війні.

При всьому сказаному, можемо зробити висновок, що війна є соціальним і соціально–психологічним феноменом. Вона є неминучим результатом самого життєвого устрою людей. Тому, щоб правильно зрозуміти суть війни і знайти відповідні шляхи і засоби її запобігання, необхідно брати до уваги як всі атрибути природи людини, так і весь комплекс соціальних, соціокультурних, економічних, територіально–географічних, політичних і інших чинників існування людських співтовариств.

Джерела та література

1. Серебрянников В.В. Войны в России: социально–политический анализ. – М.: Научный мир, 1998. – 380 с.
2. Тюшкевич С.А. Новый передел мира. – М.: Проспект, 2003. – 288 с.
3. Ясюков М.И. Мир и его противники. – М.: Мысль, 1982. – 205 с.

Пекна Г.Б.

МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ВІДНОСНО ПІВДЕННОГО ВЕКТОРУ ІНТЕГРАЦІЇ (ГУАМ)

Постановка проблеми. Україна з точки зору розширення своїх геостратегічних інтересів досить зацікавлена в розвитку ГУАМ. Ці інтереси пояснюються прагненням України до створення стабільної системи міжнародного співробітництва в Чорноморсько-Каспійському регіоні як фактору забезпечення політичної та економічної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічної інтеграції України до ГУАМ у відчизній науковій літературі останім часом одержали певну розробку в дослідженнях таких українських економістів, як Сіденко В., Белов О., Соскін О., Буркинський В. та ін.

Цілі статті. Для визначення проблеми південного вектору інтеграції України з позиції національної економічної безпеки нам необхідно поставити наступні цілі, а саме, розглянути основну мету створення та напрямки діяльності ГУАМ, визначити основні сильні та слабкі сторони співпраці України в південному векторі інтеграції (ГУАМ), виявити фактори, що погрожують національній безпеці країни та зробити висновок відносно найбільш прийнятних шляхів співробітництва України в результаті співпраці в даному інтеграційному об'єднанні.

Виклад основного матеріалу. ГУАМ з'явився на світ завдяки усвідомленню певної спільності інтересів чотирма пострадянськими країнами - Україною, Грузією, Молдовою и Азербайджаном (Узбекистан приєднався пізніше усіх - у 1999 р., а в 2002-му вже призупинив членство). Економічна кон'юнктура, що сприяла розвитку ГУАМ на початковому етапі, визначалася бурхливим розвитком Каспійського ринку енергоносіїв. Тому передбачалося, що нова організація передусім буде займатися проблемами транспортних коридорів. Проте політична логіка відіграла не останню роль у цьому проекті, а саме створення альтернативи домінуючій ролі Росії на пострадянському просторі. В той же час, утворення ГУАМ свідчить про формування в межах СНД нових структур інтересів економічного та політичного гатунку.

Насправді проект певною мірою відповідав цьому останньому завданню, хоча и у дуже обмеженому вигляді, попри відсутність помітних результатів у вигляді економічних програм, конкретних зовнішньополітичних ініціатив. Символічно, що нафтопровід Одеса-Броди, найамбіциозніший український проект, що асоціювався з ГУАМ, був зрештою зорієнтований зовсім не туди, куди було слід, виходячи з логіки цього кавказько-європейського підприємства. Проект ГУАМ досить ефективно використовувався країнами-учасницями як інструмент у двосторонній полеміці з Росією для отримання короткострокових тактичних переваг. Альтернативність ГУАМ стосовно СНД, у чому й полягав єдиний його сенс, при цьому соромливо заперечувалася учасниками на рівні публічної політики. [2]

На думку Белова О., СНД фактично вже має біполярну структуру: держави проросійського спрямування й ті, що прагнуть до самостійного розвитку і проводять незалежну зовнішню політику. ГУАМ плюс країни Центральної Азії - це вже дев'ять країн СНД, які рішуче підтримують ідею створення нових рівноправних і взаємовигідних структур кооперації. До цього переліку треба додати і країни Балто-Чорноморського альянсу. [11]

В цілому, можна стверджувати, що поява ГУАМ - це відповідь групи незалежних країн викликам, які були оформлені у відомому Документі РФ про політичний курс у стосунках з країнами СНД. Геополітичне

МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ВІДНОСНО ПІВДЕННОГО ВЕКТОРУ ІНТЕГРАЦІЇ (ГУАМ)

становище країн ГУАМ, їхні історичні зв'язки, співробітництво в рамках ЧЕС і СНД постійно диктують їм необхідність зміцнювати економічні і політичні відносини особливого партнерства і ширшого співробітництва на регіональному рівні та стосовно міжнародних проблем. Позиції країн ГУАМ з ключових питань зовнішньої політики співпадають.

Зараз для оптимістичного погляду на ГУАМ відкрилися нові перспективи. Регіональний ресурс необхідно переосмислити в контексті нового зовнішньополітичного курсу - на інтеграцію в європейські й атлантичні структури. Ключовим моментом, із погляду наших західних партнерів, є регіональна безпека. Необхідно, аби нова регіональна організація була здатна знайти и забезпечити реальне розв'язання пострадянських конфліктів у регіоні. Із економічними аспектами безпеки пов'язані і традиційні для ГУАМу проблеми транспортних коридорів. Було розроблено всю необхідну методологію транспортної системи Одеса-Броди як інфраструктурного елемента, спроможного дати значний поштовх розвитку ГУАМ. [3]

Після зміни влади в Україні та Грузії ідея виконання потенціалу ГУАМ набуває практичного втілення. Нарешті почали визнавати, що ГУАМ - це південне крило Балто-Чорноморського економічного партнерства, яке може стати важливим стабілізатором на євразійському та євроатлантичному просторах. США та Європейський Союз об'єктивно зацікавлені в підтримці формування системи БЧП як геополітичного та гео економічного ресурсу, здатного відіграти роль балансу у відносинах між європейськими країнами, новими членами ЄС, а також Україною, Грузією, Молдовою, Азербайджаном, Румунією, Болгарією і Туреччиною. До того ж БЧП врівноважить втручання з боку Росії.

Україна в разі формування Балто-Чорноморського партнерства, на погляд О. Соскіна, отримає чимало зовнішньополітичних та економічних переваг. На наш погляд, від реалізації запропонованої моделі БЧП ми матимемо дуже позитивний результат. Тоді вдасться створити в ареалі Чорного моря ринок нафти, незалежний від Росії, активізувати європейський напрямок розвитку транспортної системи Одеса-Броди. Водночас, нафту з Каспійського регіону та Перської затоки потрібно не лише транспортувати, а й переробляти на українських НПЗ, які слід відповідним чином модернізувати. Такий варіант вигідний для України, США та країн Європейського Союзу. [10]

Проф. Сіденко В. вважає, що активна участь у створенні євразійських транспортних коридорів у Чорноморсько-Каспійському регіоні для диверсифікації джерел енергоносіїв для України є умовою забезпечення її енергетичної безпеки, а також одним із найбільш реальних шляхів інтеграції України в загальноєвропейський нафтовий ринок, використовуючи такі переваги євразійського нафтотранспортного коридору Баку-Супса-Одеса-Броди -Європа (ЄАНТК), як низькі транзитні тарифи та збереження високої якості каспійської нафти (чого не можна забезпечити шляхом транспортування через снуючі в Росії транспортні магістралі). [9]

Зважаючи на те, що Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Туреччина, Румунія, Болгарія та Балтійські країни є членами НАТО, Україна, входячи з ними в єдину систему партнерства, може істотно наблизитися до Північноатлантичного альянсу. Добудувавши гео економічну структуру Балто-Чорноморського партнерства геополітичною складовою, на європейському континенті буде створено могутнє утворення. До того ж БЧП врівноважить втручання з боку Росії.

Україна в разі формування Балто-Чорноморського партнерства отримає чимало зовнішньополітичних та економічних переваг. На наш погляд, якщо США та ЄС спонукатимуть Президента України до реалізації запропонованої моделі БЧП, то ми матимемо дуже позитивний результат. Тоді вдасться створити в ареалі Чорного моря ринок нафти, незалежний від Росії, активізувати європейський напрямок розвитку транспортної системи Одеса-Броди. Водночас, нафту з Каспійського регіону та Перської затоки потрібно не лише транспортувати, а й переробляти на українських нафтопереробних заводах (НПЗ), які слід відповідним чином модернізувати. Такий варіант вигідний для України, США та країн Європейського Союзу.

Однак, британський експерт Дж. Шер зазначає, що існують проблеми в реалізації проекту ЄАНТК проблематичні з огляду на те, що відсутні конкретні домовленості (угоди домовленості) відносно забезпечення необхідних обсягів нафти, закупівлі транзитної нафти та будівництва зв'язуючих трубопроводів поза територією України. Експерт підкреслює, що жодна прикаспійська країна не взмозі забезпечити обсяги нафти для того, щоб експлуатація газопроводу була рентабельною. Проект не має достатнього фінансування. Крім того, існують конкурентні маршрути нафтопроводів в обхід України: Проект Баку-Джейхан, який підтримується США, хоча має суттєві недоліки, а також менш подовжений маршрут через Гран, що, на нашу думку, послаблює національну економічну безпеку України в цьому регіоні. [12]

При створенні нової структури слід виходити з розуміння того, що події, які відбулися в Україні, Грузії, Киргизстані, є не випадковістю, а закономірністю. Наступив вихідне положення полягає в принциповій зацікавленості України й усіх інших майбутніх членів нової регіональної структури в успішності цих процесів, а відповідно, і в залученні всіх до нової ініціативи в міру їхньої готовності до цього (тому може йтися і про різні форми участі). Із огляду на європейську перспективу кількох членів нової ініціативи, вона має сприяти засвоєнню країнами-учасницями моделей політичної поведінки, притаманної країнам ЄС, навчатися робити свою політику максимально зрозумілою та прозорою для європейських партнерів і прагнути залучити їх до якомога ширшої участі в різноманітних спільних ініціативах.

На саміті ГУАМ, що відбувся в травні 2006 року в м. Києві, Президента чотирьох країн-учасників повідомили про зміну статусу організації з регіонального на міжнародний. Також було вирішено змінити

назву, що більше відповідає заявленим цілям. Тепер це об'єднання буде називатися «Організація за демократію і економічний розвиток - ГУАМ». [4]

Президент України В. Ющенко визначив ключовою ціллю - євроінтеграцію та євроатлантичну інтеграцію, назвав наступним етапом спільну організацію роботи прикордонних та митних служб. Також пообіцяв, що в найближче майбутнє сторони підйдуть до уніфікації тарифної політики в тому, що стосується транзиту енергоресурсів, а також автомобільного і залізничного транспорту. [7] Президент Азербайджану наголосив, що в найближчі роки його країна збільшить видобуток нафти до 60 млн. т і приступить до промислового видобутку газу для того, щоб азербайджанська нафта наповнить нафтопровід Одеса-Броди.

Актуальним залишається питання приєднання до ГУАМ нових учасників. Розвиток організації малоімовірно без участі європейських країн (можливо Польщі, Румунії та Болгарії). Ініціатива Польщі по відношенню до транспортування каспійської нафти каспійської нафти в обмін на іракську заслуговує уваги, але не слід забувати, що в румунському порту Констанца також діє нафтотермінал з подальшим виходом нафтової труби на європейський ринок. Зараз цей нафтопровід напряму конструює з маршрутом Одеса-Броди. Треба враховувати, що Бухарест, більшою мірою, ніж Київ, просунувся до євроатлантичної інтеграції, так що результат нафтового тендера може залишитися не на користь українського проекту. Крім того, Президент Румунії Бесеску заявив, що його країна повністю задоволена статусом спостерігача ГУАМ і не розглядає перспективи вступу в цю організацію.

При цьому такі аналітики як Рубцова М.Ю. констатують посилений вплив на перспективи ГУАМ казахського фактору. Без казахської нафти проблематична робота маршруту Баку-Супса-Одеса-Броди. Тому підключення Казахстану до ГУАМ залишається актуальним. Але позиціонуючи себе в якості активних сторонників євразійської інтеграції у формуванні СЕП, Казахстан паралельно активно співпрацює в рамках Шанхайської організації співробітництва (ШОС) і пріоритети, пов'язані із транспортуванням нафти залишаються за Китаєм. [8] Тому залучення Казахстану до ГУАМ можливе для міждержавної структури, але подібні задачі - це питання перспективи. Не можна виключати перспективи вступу Вірменії в ГУАМ. Інтерес Вірменії складається в участі транспортних коридорів в рамках міждержавного проекту.

Постає питання про турецько-українське зближення відносно співробітництва в Чорному морі. Турція та Україна пропонує план, відносно якого вони будуть проводити спільний контроль і виступати, в якості гарантів в регіоні і виступати в якості гарантів стабільності в регіоні. Головною ціллю України в такому випадку стане використання україно-турецького партнерства для укріплення власних позицій в регіоні Чорного моря, отримання підтримки в процесі євроатлантичної інтеграції. Можлива спільна з Турцією розробка ініціатив відносно безпеки Чорного моря.[5] Одним словом, вісь Київ-Стамбул є досить перспективною і передбачає досить великі вигоди у випадку здійснення.

Враховуючи нові тенденції у формуванні регіональних систем, ГУАМ міг би приділити увагу економічному співробітництву в питаннях безпеки. Це, з однієї сторони, передбачає включення України в регіональну систему стабільності, а з іншої - розширення числа учасників ГУАМ і взаємодія з ОБСЄ. Крім того, укріплення ГУАМ і створення регіональних механізмів цивілізаційного рішення конфліктів могло б сприяти зниженню міжетнічної напруженості а також забезпечити надійну роботу транспортних коридорів на півдні СНД. [6]

Однак слід визнати, що сьогоdnішній рівень взаємодії ГУАМ явно не відповідає сучасним умовам і потребує радикального удосконалення. Перспективи розвитку цього об'єднання залежать від того, чи зможе воно стати, перш за все, повноправною міжнародною організацією зі своїм уставом і чітко визначеним критерієм участі, обов'язками і правами держав-членів, з відповідними колективними органами координації, як на вищому, так і на міждержавному рівні.

Важливим напрямком діяльності ГУАМ - формування спільних механізмів забезпечення стабільності регіону, в тому числі безпеки транспортно-енергетичних комунікацій і співробітництво з зацікавленими міжнародними організаціями. Це передбачає відповідну координацію зусиль по питанням зовнішньої політики, розвитку стійких зв'язків з ЄС і ОБСЄ та іншими міжнародними організаціями. Не виключено, що і розширення ГУАМ, до якого може приєднатися Вірменія і Казахстан, можливі Румунія і Болгарія.

До слабких сторін функціонування ГУАМ слід віднести те, що держави цього об'єднання істотно відрізняються від свого розвитку та темпів соціальних перетворень. Також слід відмітити відносно слабку правову базу, що стосується діяльності ГУАМ як міжнародної організації (в економічних питаннях - тільки угода про створення зони вільної торгівлі та Меморандум про взаєморозуміння між державами-учасниками ГУАМ по сприянню торгівлі та транспортування); співробітництво в рамках ГУАМ не є першочерговим для її учасників; торгові зв'язки і економічне співробітництво вважається незадовільним (наприклад, частина країн ГУАМ в загальному обсязі зовнішньої торгівлі України складає 2% (експорт - 2,53%, імпорт - 1,7%), але це можна пояснити тим фактом, що в умовах скорочення обсягів виробництва, нестабільності національних валют і обмеженості обороту капіталу підприємств-виробників останні намагаються реалізувати конкурентоздатну продукцію за межами пострадянського простору всилу більшої вигоди. [1]

Економічною основою трансформаційної організації, на нашу думку, могла б стати зона вільної торгівлі в межах ГУАМ. Для цього слід створити загальне інформаційне поле і згідне правове забезпечення зони вільної торгівлі.

Висновки. Отже, загрозами, з якими зустрічається Україна в рамках інтеграційної співпраці з ГУАМ є ресурсна, фінансова та технологічна залежність національної економіки від зовнішніх джерел; низькі темпи впровадження міжнародних стандартів та систем якості продукції; низький рівень конкурентоспроможності національної економіки; технологічне відставання, відсутність економічних

МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ВІДНОСНО ПІВДЕННОГО ВЕКТОРУ ІНТЕГРАЦІЇ (ГУАМ)

стимулів для інноваційної діяльності; низькі темпи економічного зростання країн-учасниць.

Але, не дивлячись на певні загрози, автор вважає, інтеграційне співробітництво України в південному векторі інтеграції надасть можливість протидіяти економічній і політичній експансії російського капіталу, ефективно використовувати український варіант транспортування каспійської нафти в Європу по трубопроводу Одеса - Броди - ринки Європи, що дозволить суттєво забезпечити національну економічну безпеку країни.

Виходячи з вищевикладеного, Україні доцільно активізувати процеси багаторівневого субрегіонального співробітництва в межах ГУАМ, зокрема в ключових питаннях транспортування енергоносіїв та розбудови транскавказьких шляхів сполучення. Подальша політика економічної безпеки України в межах ГУАМ має бути спрямована на розширення української присутності в цьому регіоні, однак лише за умов стійкої підтримки міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ та інших).

Джерела та література

1. Анджапаридзе А.Р. Влияние членства ГУУАМ на вступление Украины в ВТО // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ: Сб. науч. тр. / Хозяйственная академия им. Д.А.Ценова ; Донецкий национальный ун-т / Н. Павлов (ред.кол.). - Свищов: СА "Д.А.Ценов", 2004. - : рис., табл. - Обл. и тит. л. парал. на англ., болгар, и рус. языках. - Библиогр.: в конце ст. Т. 2 - 275-268с.
  2. Богомоллов О., Данило С., Семи волос І. ГУАМ - Кишинівський процес. // Дзеркало тижня, 2005 р., №14.
  3. Буркинський Б. В., Степанов В. Н. ГУУАМ: проблеми и перспективы развития в контексте национальных интересов Украины / Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины. - О., 2001. - 140с.
  4. ГУАМ покончил с советским прошлым // Корреспондент, 24.05.2006 р.
  5. Корендович В., Павленко А., Чумак В. Україна - ГУУАМ - Турция: состояния и перспективы дальнейшего развития // Зеркало недели, 2001, №5. - с. - 5.
  6. Ларцев В. Украина и мировая иерархия стан в XXI столетии // Зеркало недели, 2001, №14. - с. 23.
  7. На путях, ведущих в ЕС // Зеркало недели, 2006, №20. - с. - 5.
  8. Рубцова М.Ю. Оценка интеграционных процессов в рамках ГУАМ и ЧЕС. // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ: Сб. науч. тр. / Хозяйственная академия им. Д.А. Ценова; Донецкий национальный ун-т / Н. Павлов (ред.кол.). - Свищов: С "Д.А. Ценов", 2004. - 407с. : рис., табл. - Обл. и тит. л. парал. на англ., болгар, и рус. языках. - Библиогр.: в конце ст. Т. 2. - 161-166с.
  9. Сіденко В. Р., Павленко Ю. В., Барановський О. І., Гаврилюк О. В., Барицька Л. П. Україна в процесах міжнародної інтеграції / НАН України; Інститут економічного прогнозування / В.Р. Сіденко (ред.). - Х. : Форт, 2003.-280с.
  10. Соскін О. Нове дихання Балточорномор'я // Економічний часопис, 2005, 3-4, с. 17.
- И. Україна 2000 і далі: Геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Монографія за редакцією О.Ф. Белова, Київ -1998 р. 12. Шер Дж. ЕС утратить інтерес к «Одесса-Брода», если Украина согласится на реверс. // Електронне видання «Бізнес-новини». - 2003. - [Цит. 2003, 7 жовтня]. Доступний з <http://www.versii.com/bnews.php>